

גלגולו של קרב "המכבש החטיבתי"

מבט אישי

יוזמות המפקדים בשטח במהלך מלחמת ששת הימים הן אלה שהכתיבו על-פירוב את קצב הקרב. לעיתים גבו היוזמות האלה מחיר כבד מכוחותינו, כפי שקרה לפני קרב "המכבש החטיבתי" בביר גפגפה

בלחימה נבעה ממיקומו הגיאוגרפי ומכך שהיה בו שדה תעופה. המתחם מוקם על צומת מרכזי במרחב הצפוני של סיני, שחיבר את הצירים הבאים: אל-עריש-ביר גפגפה-ביר תמדה ואבו עגילה-ביר גפגפה-אסמאעיליה. השטח שרובו מישורי, ונשלט על-ידי ההרים שמסביבו, אפשר את מעקף הצירים באיגופים מקומיים בלבד. פעולותיה של אוגדה 84 בהבקעת מערכי האויב המצרי בגזרת רפיח אל-עריש היו את המאמץ העיקרי של כוחות צה"ל בחזית פיקוד הדרום. תוכנית ההתקפה האוגדתית כללה התקפת מלקחיים על מערכי רפיח (חטיבה 7 הייתה הזרוע הצפונית וחטיבת הצנחנים הייתה הזרוע הדרומית) ופרצה מהירה בכמה צירים לעבר אל-עריש.

בתוך שעות ספורות הכריעו כוחות האוגדה את מערכי האויב המצרי במרחב חאן יונס-רפיח. תחילה סברו המצרים שמדובר בכוח הטעיה בלבד שהגיע מכיוון חאן יונס, וכאשר הבינו שמדובר בהתקפה עם כוחות רבים - כבר היה מאוחר מדי מכיוון שכבר היו מכותרים מכל העברים.

בליל 7/6 ביוני ניתנה לכוחות המצריים בסיני פקודת נסיגה כללית, ואלה החלו לסגת במהירות. בעת נסיגתם הם הותקפו מן האוויר על-ידי חיל האוויר הישראלי. המטכ"ל המצרי שינה את פקודת הנסיגה בערב 7 ביוני, כדי לנסות לייצב קו הגנה חדש. ואולם, ביטול הפקודה הגיע מאוחר מדי, ולכן רוב הכוחות המצריים כבר היו

הכוחות נעו בשלוש אוגדות - שלוש זרועות תקיפה עיקריות - ואלהן נוספו שתי חטיבות שפעלו באופן עצמאי. הכוח היבשתי התוקף, בפיקודו של אלוף פיקוד הדרום ישעיהו גביש, מנה 11 חטיבות וכלל כ-600 טנקים. מאמץ ההתקפה העיקרי היה זה של אוגדת הפלדה בפיקודו של אלוף ישראל טל, שפרץ בציר החוף של צפון סיני. כעבור ארבע יממות הגיעו כוחותיו אל תעלת סואץ בקנטרה ומול אסמאעיליה.

מרחב הלחימה בחלקו הצפוני של חצי-האי סיני חולק לשני מרחבים עיקריים:

יש לקבוע אם הקרבות האלה התנהלו על-פי תורת הלחימה, כפי שאנו מכירים אותה היום

1. רצועת החוף, המאופיינת בדיונות חול, המחברת בין רפיח, אל-עריש ופורט סעיד.
 2. מרחב שממשיך באופן טבעי את נופי הקימוט של הרי הנגב. גבולותיו הם: במערב - אסמאעיליה והעיר סואץ; בדרום - קו המחבר בין כונתילה, נח'ל, ביר תמדה והעיר סואץ; בצפון - רצועת החוף; במזרח - קו הגבול בין ישראל למצרים.
- ביר גפגפה היה מתחם צבאי מצרי שחשיבותו

מלחמת ששת הימים חקוקה בזיכרון הקולקטיבי הישראלי כאחת המלחמות המוצלחות, אם לא המוצלחת ביותר, שנוהלה מאז קום המדינה ועד היום. ייתכן שהזיכרון החזק הזה של הניצחון הדחיק מן התודעה את הקרבות שבהם לא נוהלה הלחימה כהלכה, וכן שגיאות מבצעיות שניתן להפיק מהן תובנות ולקחים מעשיים להכשרת כוחותינו ולאיימוןם גם כיום. אחד הקרבות האלה היה התקפת הנגד המצרית נגד כוחות אוגדה 84 במרחב ביר גפגפה במהלך קרבות האוגדה בגזרת חצי-האי סיני ורצועת עזה.

במאמר הזה אנסה לאפיין את הנתונים של פתיחת הלחימה של אוגדה 84, אתאר את פעולות כוחותינו שהביאו להתקפת הנגד המצרית וכן את המענה הטקטי של כוחות חטיבה 7 בפיקודו של אל"ם שמואל גוון (גורודיש). לאחר מכן אנתח את הקרב בראי תורת הלחימה של צה"ל - זאת תוך שימת דגש על עקרונות המלחמה. כל אלה כדי לקבוע אם הקרבות האלה התנהלו על-פי תורת הלחימה, כפי שאנו מכירים אותה היום, ואם קיימות אפשרויות נוספות למענה הטקטי במצבים השונים בלחימה.

תיאור הקרב

ביום שני, 5 ביוני 1967, בשעה 8:15, הושמעו בקשר מילות הקוד "סדין אדום" - הכוחות היבשתיים של צה"ל פתחו בהתקפה על הצבא המצרי, בחצי-האי סיני וברצועת עזה.

טנקי שרמן בסיני במלחמת ששת הימים.
צורת קרב "המכבש החטיבתי" בקרב בביר
גפנפה, הביאה לידי ביטוי את יתרונם ועדיפותם
המובהקת של התותחנים הישראלים

כך התקדמה החטיבה לאורך הציר; פעולת ההתקפה המתואמת של שני כוחות השריון חזרה על עצמה פעמים נוספות. בכל פעם שכוח שריון מצרי מחטיבה 3 נחשף במקומו כדי להשיב באש - צלפו בו כוחות צה"ל באגף. הפעולה הזאת הביאה למיטוטו של המערך המצרי מכיוון שלא היה ערוך להתקפה באגפים. הקרב הסתיים בהסתערות וברדיפה של כוחות צה"ל אחר כוחות השריון המצרי שנסוגו לכיוון התעלה, ולבסוף בהשמדתם.

סיכום

הקרב בביר גפנפה היה אחד מני קרבות רבים של צה"ל עם האויב המצרי בחצי האי סיני, וניתן ללמוד ממנו עקרונות וכללים פרקטיים רבים. כמה מן הלקחים נהפכו לנכסי צאן ברזל של צה"ל:

א. הבחירה לסטות מן המשימה העיקרית משרתת לעתים המטרה, ואף משפרת את התנאים לעמוד במשימה המקורית. בחירה כזאת כרוכה בהכרח בלקיחת סיכונים מחושבים. התובנה הזאת לקוחה מעקרון היוזמה וההתקפיות, שהוא עיקרון משלים לדבקות במשימה לאור המטרה ופקודת המבצע.

ב. אין די בלתחבל תחבולות נגד האויב - יש לנתח את אפשרויות התחבולה שלו נגדי, וכך לאתר את נקודות התורפה בתוכנית המבצע. התחבולה נכונה לדרך פעולה אחת של האויב שתנוותח בפקודת המבצע. לכן, אין די בהכנת תוכנית תחבולנית, אלא יש להמשיך ולבחון אם לאויב יש יכולת לתחבל, כך שניתן יהיה לזהות את נקודות התורפה של התוכנית נגדו ולשפרה. העיקרון הזה נובע מההכרח של כל מפקד לדאוג לאבטחת כוחותיו בכל זמן נתון - הן בהגנה והן בהתקפה.

מלחמת ששת הימים שינתה כמעט לחלוטין את המציאות במזרח התיכון מבחינות מדינית וצבאית, ותוצאותיה מורגשות עד היום. יוזמות המפקדים בשטח הן אלה שהכתיבו על-פירוב את קצב הקרב. לעיתים גבו היוזמות האלה מחיר כבד מכוחותינו, כפי שקרה לפני קרב "המכבש החטיבתי" בביר גפנפה.

*המאמר נכתב במסגרת לימודים במכללה לפיקוד טקטי

ההערה למאמר הזה מתפרסמת באתר הוצאת מערכות.

באופן חפז תוך ניצול השטח. יוזמתו של מפקד השיירה המשווריינת - להפוך את פעולת הנסיגה המסוכנת להזדמנות להשמדת כוחות אויב נוספים - הביאה להצלחה רבה.

אל"ם גונן, שנחלץ לעזרתה של פלוגת השריון שהותקפה, הבין שההיערכות של המצרים מאורגנת לאורך הציר הראשי שבו צפויים לנוע כוחות צה"ל. בנוסף, הוא ניתח את המצב והבין שנקודת התורפה של המערך המצרי היא שהטנקים שלהם היו מופנים לעבר הציר ללא אבטחה היקפית וללא כוחות מגינים באגפים. כמו כן, פרישתם של הכוחות המשווריינים המצריים הייתה ריכוזית, ואפשרה תנועה עוקפת של הציר המרכזי.

תחבולת כוחות צה"ל התבססה על הפתעת האויב והטעייתו באמצעות התקפה משני כיוונים שונים. מאמץ אחד רוכז בפריצת הציר המרכזי - כוח אחד של הטנקים התקדם ותקף בחזית, והכוח האחר התקדם באגף וצלף בטנקי האויב מן הצד. תוכנית הפעולה של גונן התבססה על הערכתו שכוחות השריון המצריים יבלעו את הפיתיון של התקפה חזיתית נוספת, ויחשפו את מיקום כוחותיהם בכך ששיבו אש לעבר הכוחות התוקפים בחזית.

המצרית, וספגו אבידות כבדות בנפש ובאמצעי לחימה.

עקרון היוזמה וההתקפיות

מפקד השיירה המצרית מחטיבה 3 נסוג לכיוון מעבר ביר גפנפה כדי לבצע את משימתו - הקמת מערך הגנה שיבלום את התקדמות כוחות צה"ל. כאשר הבחין בחניון הלילה של גדוד 19 - שלא נערך כראוי - החליט ליזום התקפה על המגן. מפקד הכוח המצרי אמנם סטה ממשימתו, אך בהערכתו את המצב הבין שפגיעה משמעותית בכוח הטנקים תתרום תרומה חשובה למטרת הלחימה - עצירת כוחות צה"ל מלהתקדם לעבר תעלת סואץ. דבקותו של מפקד השיירה המצרית במטרה - השמדת כוחות ישראלים רבים ככל האפשר בדרכם לתעלת סואץ - שיפרה את התנאים של חטיבה 3 המצרית להיערכות להגנה במרחב ולגביית מחיר כבד מכוחות צה"ל.

עקרון התחבולה

מפקד הכוח המצרי החליט לבצע תכסיס - הוא משך ותיעל את כוחות גדוד 19 לשטח השמדה על-ידי כך שאפשר להם לרדוף אחריו באופן מבוקר ומתוכנן. בשטח ההשמדה, שהיה מעבר צר בין גבעות חול, הייתה לו היכולת להיערך להגנה